

Горіховський М. В.
*аспірант кафедри менеджменту,
публічного управління та адміністрування
Подільський державний аграрно-технічний університет*

Gorikhovskiy M. V.
*Postgraduate, Department of Management,
Public management and administration
State Agrarian and Engineering University in Podilya Kamianets-Podilskiy*

ВИКОРИСТАННЯ ФОРСАЙТ-ТЕХНОЛОГІЙ В УПРАВЛІННІ ФЕРМЕРСЬКИМ ГОСПОДАРСТВОМ

USING TECHNOLOGY FORESIGHT THE FARM MANAGEMENT

Анотація. Сьогодні в українському суспільстві створюються необхідні умови для розвитку нових технологій соціального прогнозування та передбачення. До таких технологій належать метод Форсайта, Data Mining тощо. У статті розглядається доцільність використання Форсайт-технології для прогнозування перспектив розвитку фермерських господарств у Хмельницькій області.

Ключові слова: сталий розвиток, Форсайт, фермерські господарства, прогнозування, конкурентоспроможність, управління.

Вступ та постановка проблеми. В найближчому майбутньому ми зможемо спостерігати використання цих технологій не тільки в соціально-економічному та політичному середовищах, але й в управлінні областю, районом, містом, окремими компаніями. На сучасному етапі використання технології Data Mining є витратним та трудомістким процесом, але під дією глобалізаційних процесів та перспективою переходу в цифровий режим управління країною та регіонами використання цієї технології стане значно дешевше. Технологія Форсайт-прогнозування є більш трудомістким процесом, проте не потребує значних коштів. Вона включає в себе здебільшого такі елементи: Метод Делфі, SWOT-аналіз, метод проб і помилок, розробки сценаріїв, розробки дорожніх карт, залучення експертів, метод мозкового штурму, бенчмаркінг тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання використання Форсайту в управлінні аграрними підприємствами розглянуті лише поверхнево, а саме у працях таких вчених, як, зокрема, О.І. Карасьов [2], К.О. Вишневський [2], І.І. Кукліна [4], Н.В. Алексеева [1], К.М. Руліцька [8], В.М. Осипов [6], І.Л. Парасюк [6], О.О. Ворожейкін [6], А.С. Попов [7], В.В. Лапчинський [5], А.Д. Чикуркова [10]. Праці вчених були спрямовані на ознайомлення із Форсайтом та на використання цієї технології на макро-рівні, а також на реалізацію Форсайт-технологій під час формування цілей розвитку окремих секторів економіки країни. Однак у публікаціях цих науковців не розкриті особливості і результати використання форсайт-технологій в управлінні фермерськими господарствами як важливої складової аграрного сектору економіки.

Метою статті є обґрунтування доцільності ефективності використання Форсайту в процесах управління розвитком фермерських господарств. При цьому досліджується досвід тих країн, в яких фермерські господарства відіграють ключову роль у формуванні продовольчої безпеки країни.

Результати дослідження. Поняття «Форсайт» було введено в обіг Гербертом Уелсом в 1932 р. В одному з публічних виступів відомий письменник-фантаст висловився щодо необхідності нової наукової спеціальності

«професор Форсайта», завданнями якої мають бути дослідження майбутніх технологічних відкриттів і пошук областей їх застосування [2]. Форсайт (від англійського “foresight”) – це погляд у майбутнє. За визначенням американського дослідника Бена Мартіна, Форсайт – це «процес, пов’язаний із систематичною спробою зазирнути у віддалене майбутнє науки, технології, економіки і суспільства з метою визначення областей стратегічних досліджень і технологій, які, ймовірно, можуть принести найбільші економічні та соціальні вигоди» [4].

Сучасна практика господарювання показує, що малим формам підприємництва в сільському господарстві доводиться конкурувати на агропродовольчому ринку не стільки між собою, скільки з великими інтегрованими агропромисловими формуваннями і сільськогосподарськими підприємствами, створеними на базі реформованих колгоспів і радгоспів [1].

Сільське господарство, як ніяка інша галузь, підвладне впливу природних стихій. Іноді навіть їх передбачення не може захистити виробника сільгосппродукції від втрати врожаю. Звичайно, потрібно диференціювати аграрні підприємства не лише за розміром і формою, але й за ступенем впливу на їх діяльність природних факторів. Перспективи розвитку аграрних підприємств здебільшого базуються на математичному моделюванні того чи іншого процесу. Оскільки будь-який показник ефективності підвладний впливу різних факторів, доцільно цей вплив виявити, спрогнозувати і, якщо він негативний, – нейтралізувати.

Форсайт – термін широкого значення. Його застосування комплексне й водночас диференційне. Математично неможливо виміряти чи оцінити політичну ситуацію, регіональні особливості, визначення пріоритетів тощо, але цілком можливо вирахувати вплив певного явища на економіку загалом. Вважаємо, що форсайт, як ніяка інша методологія передбачення, здатний дати реальний прогноз діяльності агропідприємств. Ми переконані, що кластерний аналіз є першим помічником дослідника під час форсайту розвитку підприємств аграрного сектору [8, с. 123].

Вивчаючи розвиток фермерського руху в Хмельницькій області, а також аналізуючи ефективність ведення господарства, ми виділили основні фактори Форсайту, які впливають на розвиток фермерських господарств (ФГ) (рис. 1).

Згідно з рис. 1 ми виділили три основні складові, які безпосередньо впливають на функціонування ФГ. Розглянемо їх більш детально.

Економічна складова. Розуміючи, що орендна плата мала, люди починають поодинокі (або об'єднуючись) забирати в орендарів паї й починають сіяти сою, пшеницю, садити сади яблук, сливи і горіхів або вибирати спеціалізовані ніші: вирощування равликів, кіз (сир, молоко), перепелів (м'ясо, яйця), домашнє виноробство, малі пивоварні. В результаті спостерігається процес збільшення розмірів фермерських господарств.

Соціально-політична складова. Є однією зі складових, яка не безпосередньо впливає на функціонування ФГ, а має опосередкований вплив, при цьому впливаючи як позитивно, так і негативно. Тому оцінити її вплив досить важко. Основна її роль – це розроблення законодавчих актів та впровадження адресної підтримки ФГ, які займаються виробництвом неприбуткової сільськогосподарської продукції.

Інші фактори. Більша частина території Хмельницької області розташована в зоні Лісостепу, а лише невелика її частина (північна) – у зоні Полісся. Центральна частина має типовий лісостеповий ландшафт: злегка хвиляста поверхня почленована неглибокими, часто заболоченими балками. У південній частині, що прилягає до Дністра, є чимало річок, що течуть з півночі на південь. Ґрунтово-кліматичні умови сприятливі для вирощування озимої пшениці і жита, цукрових буряків, картоплі та інших культур, а також садівництва й овочівництва [3].

У деяких країнах виділяють сімейні ферми для юридичних цілей, таких як права на отримання субсидій. Основними трьома ресурсами для сільського господарства є праця, земля і капітал. З огляду на широке розмаїття фермерів ми пропонуємо простий підхід для відображення різних типів ферм щодо наявності землі і капіталу. Сімейна праця може бути заміщена або доповнена за рахунок використання капіталу, механізації, агрохімікатів і найму робочої сили.

Одними із важливих проблем фермерських господарств, як і інших малих форм господарювання аграрної сфери, є низький рівень розвитку їх матеріально-технічної бази, переважання екстенсивних технологій виробництва і переважно трудовий характер, що помітно знижують їх конкурентоспроможність на досить монополізованих ринках сільськогосподарської продукції, обмежують можливості підвищення ефективності і стійкості їх розвитку в системі зростання аграрної економіки і нарощування людського капіталу сільського населення.

Залежно від двох факторів, таких як земельні ресурси та доступність капіталу, можна визначити шляхи розвитку фермерських господарств (рис. 2).

Дивлячись на рис. 2, ми бачимо одну закономірність, а саме те, що велика кількість землі не завжди при-

носить прибуток та розвиток. Це обумовлено тим, що без вливання капіталу фермер не зможе раціонально обробляти свої землі, незважаючи на те, яким земельним банком він володіє. За наявності малих площ фермер сіє більш рентабельні культури, дбаючи тільки про прибуток (маргіналізацію), що в кінцевому результаті приведе до банкрутства, зважаючи на особливості сільського господарства. За невеликих площ і наявності достатнього капіталу фермер може розвиватися в двох напрямках: інтенсифікація, або розширення, за якої фермер скорочує затрати на виробництво шляхом введення інновацій, а також використання високопродуктивних сортів, або займаючи нішові ринки с.-г. продукції. При цьому шлях розширення забезпечує фермерові нові земельні площі для збільшення земельного банку та займання більш вагомої частки на регіональному рівні.

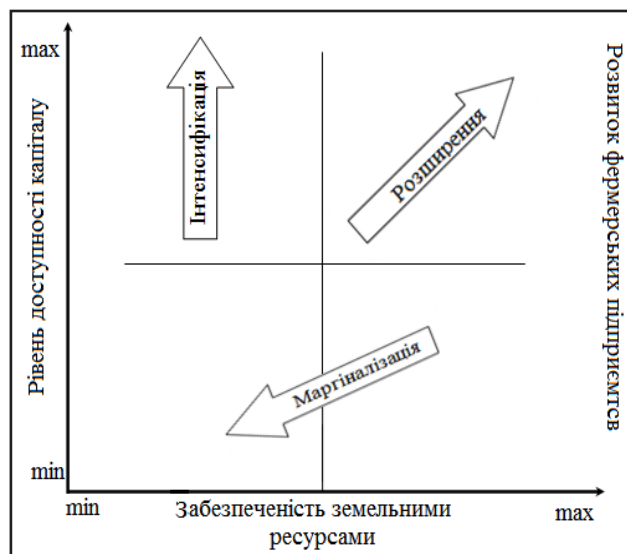

Рис. 2. Шляхи розвитку фермерських господарств*

* Розроблено автором

Рис. 1. Вплив основних факторів Форсайту на ефективне функціонування фермерських господарств Хмельницької області*

* Розроблено автором

Отже, на нашу думку, шлях розвитку фермерства в Хмельницькій області пов'язується з двома напрямками: до укрупнення фермерів і вирощування нішових продуктів (равликові ферми, органічна продукція, міні-винокурні тощо).

Основною проблемою більшості фермерів Хмельницької області є відсутність управлінських здібностей та невикористання повною мірою досягнень науково-технічного прогресу (НТП). Більшість фермерів не думає про можливість покращення своїх навичок шляхом подальшого навчання під час роботи, а інформація та науковий пошук допоможуть не тільки укріпити свої позиції як виробника, але й розширити свої реалізаційні можливості через мережу Інтернет. Як відомо, особливістю сільського господарства є сезонність, а отже, у фермера є певний вільний проміжок часу, який він повинен присвятити вивченню свого бізнесу із наукової точки зору та розробити за допомогою наукового підходу шляхи розвитку власного виробництва.

В Україні нині є широкі можливості для створення нових навчальних матеріалів з управління фермерськими господарствами та адаптування вже наявних, європейських, матеріалів, розрахованих на самостійне вивчення. Основні завдання аграрних вишів полягають у створенні навчальних груп та визначенні проблематики в галузі управління фермерським господарством на регіональному рівні; обґрунтуванні рівня потреби в консультативній допомозі, методах її стимулювання; розробленні відповідних методів надання інформації фермерам і консультантам для удосконалення організації та управління господарством. Для цього буде потрібно визначити період та форму навчання для фермерів та керівників дрібних аграрних формувань, а також розробити навчальну програму [10, с. 276–277].

У фермерів Хмельницької області можливості розвитку є, оскільки сукупний земельний банк становить 135,8 тис. га [9], а також є перспективні напрями в сегментах виробництва сільськогосподарської продукції, які є трудомісткими та малорентабельними, наприклад, вирощування картоплі, горіхів, лікарських рослин, овочів (моркви, капусти, огірків, помідорів, цибулі тощо), винограду та фруктів (слив, яблук, персиків, груш, черешень, малин тощо). За наявності в обробітку від 20 га ріллі доцільно відводити від 20% площі під високорентабельні культури (соя, соняшник).

За наявності приміщень рекомендується займатися вирощуванням птиці, індиків, перепелів (м'ясо, яйця) та свиней. Галузь рослинництва, на відміну від тваринництва, є сезонним виробництвом та зайнятістю, після осінніх робіт і до весняних польових робіт рекомендується ознайомитися із передовими технологіями, визначитися із майбутніми витратами та потребами, також доцільно вивчити кон'юнктуру ринку на майбутній рік та заключити ф'ючерсні та форвардні контракти на майбутню продукцію, щоб забезпечити себе грошовими ресурсами.

На думку А.С. Попова, починати формування індикаторів системи управління земельними ресурсами треба з визначення відносно точних вимог до них, а саме:

1) індикатори управління земельними ресурсами потрібні для того, аби сприяти розробленню політики та

відповідних рішень на всіх рівнях: село, селище, місто, район, область, країна;

2) ці індикатори мають реагувати на всі важливі занепокоєння, що виникають у процесі управління земельними ресурсами; потрібні спеціальні індикатори, які враховують взаємодіючі системи і їх навколишнє середовище;

3) кількість індикаторів повинна бути максимально малою, але при цьому вони мають бути достатньо ефективними і надійними;

4) індикатори мають бути ясними, точними, зрозумілими і практичними; вони повинні враховувати інтереси всіх учасників системи управління земельними ресурсами;

5) індикатори мають допомагати оцінювати життєдіяльність, визначення поточних подій, пов'язаних із управлінням земельними ресурсами [7].

Форсайт є одним із основних механізмів передбачення майбутнього в умовах нестабільної економіки. Найчастіше форсайт використовують на національному рівні, проте регіональний та субрегіональний форсайт може мати такі переваги:

1) більш точне виявлення інноваційних точок росту на території субрегіону;

2) отримання синергетичного ефекту від співпраці споріднених структур;

3) формування єдиного стратегічного плану розвитку для усіх адміністративно-територіальних складових (одиниць) субрегіону;

4) поєднання зусиль регіональної влади, органів місцевого самоврядування, бізнесу та науки для досягнення спільних цілей [6].

Також індикатори мають працювати на дуже різній матерії-основі (одні вимірюються у вартісному вираженні, інші – кількісно), повинні бути достатньо стандартизованими. Цьому, зокрема, сприятиме виділення напрямів, які можна розподілити за такими групами:

1) соціальна група, яка інтегрує проблеми рівності, справедливості, гарантій та захисту прав власності на землю та користування нею;

2) екологічна група, яка об'єднує проблематику охорони та раціонального використання земель, родючості ґрунтів;

3) економічна група, яка охоплює проблематику економічну, фінансову, виробництва, розвитку, менеджменту;

4) інституційна (правова) група, яка інтегрує інституційні рамки та інституційні можливості у сфері земельних відносин.

Слід зауважити, що сканування взаємодії індикаторів сприятимуть виявленню нових трендів, які впливають на підвищення ефективності використання земельних ресурсів, що дасть змогу визначити основні тенденції та віднайти у їх взаємодії сценарії майбутнього [5, с. 231–232].

Висновки. Провівши дослідження та виявивши фактори, які впливають на існування та розвиток ФГ, ми в подальшому можемо розробити стратегію розвитку не тільки для одного господарства, вивчаючи його особливості, але й комплексну стратегію розвитку усіх фермерських господарств Хмельницької області.

Список використаних джерел:

1. Алексеева Н.В. Развитие малых форм хозяйствования в аграрной сфере : дисс. ... канд. экон. наук : спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством» / Н.А. Алексеева. – Воронеж, 2015. – 180 с.
2. Карасев О.И. Возможности интеграции Форсайта в разработку инновационной политики / О.И. Карасев, К.О. Вишневецкий [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.ido.ru/ido_press/ido_press/articles/?content_id=1581&news_id=1292.
3. Клімат і рельєф Хмельницької області: історія заселення [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrskr.com.ua/khmeln/klimat-i-relyef-hmeln>.
4. Куклина И.И. Форсайт как инструмент активного исследования и формирования будущего / И.И. Куклина [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.csrnw.ru/upload/file_category_182.pdf.
5. Лапчинський В.В. Формування індикаторів ефективності управління земельними ресурсами при застосуванні форсайт-прогнозування / В.В. Лапчинський // Національне виробництво й економіка в умовах реформування: стан і перспективи інноваційного розвитку та міжрегіональної інтеграції : матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Івано-Франківськ, 30 жовтня 2015 р.). – Івано-Франківськ, 2015. – С. 230–232.
6. Роль форсайта в управлінні субрегіоном / [В.М. Осипов, І.Л. Парасюк, О.О. Ворожейкін] // Економічні інновації. – 2012. – Т. 47. – С. 197–205.
7. Попов А.С. Індикатори системи управління земельними ресурсами / А.С. Попов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Chem_biol/Vldau/APK/2011_18_2/files/11poamsi.pdf.
8. Руліцька К.М. Доцільність використання форсайту для прогнозування розвитку вітчизняних аграрних формувань / К.М. Руліцька // Вісник НТУ «ХП». – 2013. – № 53 (1026). – С. 121–125.
9. Статистичний щорічник Хмельницької області за 2015 р. / за ред. Л.О. Хамської. – Хмельницький : Головне управління статистики у Хмельницькій області, 2016. – 408 с.
10. Чикуркова А.Д. Розвиток бізнес-освіти для фермерів / А.Д. Чикуркова, М.В. Горіховський // Проблеми та перспективи розвитку підприємництва : матеріали X ювілейної Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 50-річчю факультету управління та бізнесу Харківського національного автомобільно-дорожнього університету (м. Харків, 25 листопада 2016 р.). – Харків, 2016. – С. 276–278.

Аннотация. Сегодня в украинском обществе создаются необходимые условия для развития новых технологий социального прогнозирования и предвидения. К таким технологиям относятся метод Форсайта, DataMining и др. В статье рассматривается целесообразность использования Форсайт-технологии для прогнозирования перспектив развития фермерских хозяйств в Хмельницкой области.

Ключевые слова: устойчивое развитие, Форсайт, фермерские хозяйства, прогнозирование, конкурентоспособность, управление.

Summary. In today's time in the Ukrainian society are necessary conditions for the development of new technologies of social forecasting and foresight. These technologies include a method Foresight, Data Mining, and others. This article examines the feasibility of using technology foresight to predict the prospects for the development of farms in the Khmelnitsky region.

Key words: sustainable development, Foresight, farms, forecasting, competitiveness, management.